

УДК 328.132-043.2:328.34

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2025-20-28>

Віталій Сливка

ORCID: 0000-0003-4689-0670

БІКАМЕРАЛІЗМ У ПАРЛАМЕНТАХ ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ, СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Статтю присвячено аналізу бікамералізму в парламентах Центрально-Східної Європи, його історичним традиціям, сучасним викликам та перспективам розвитку. Досліджено генезис двопалатних парламентів у регіоні, зосереджуючи увагу на їх формуванні під впливом соціальних, політичних та культурних факторів. Розкривається роль верхніх палат у забезпеченні представництва регіональних, соціальних і політичних інтересів, а також у запобіганні концентрації влади в умовах перехідних політичних систем. У статті використано комплексний підхід, що поєднує порівняльно-історичний аналіз, інституційний підхід та метод сценарного прогнозування. Висвітлено основні функції верхніх палат, їх взаємодію з нижніми палатами та виконавчою владою, а також вплив процесів європейської інтеграції на трансформацію бікамералізму. Особлива увага приділяється сучасним викликам, зокрема політичній поляризації, реформам децентралізації, загрозам авторитаризму та необхідності забезпечення демократичної стійкості. Проаналізовано ключові аспекти функціонування бікамералізму в окремих країнах, як-от Польща, Чехія, Угорщина та Румунія, пропонує рекомендації щодо підвищення ефективності парламентських систем у регіоні. Дослідження доводить, що бікамералізм, попри труднощі, є важливим елементом політичної стабільності, збереження балансу інтересів і підвищення якості законотворчого процесу в Центрально-Східній Європі.

Ключові слова: бікамералізм, теоретичний аспект бікамералізму, двопалатний парламент, бікамеральна система, перспективи бікамералізму, історія бікамералізму, бікамералізм у країнах ЦСЄ, витоки бікамералізму.

Вступ. Вивчення бікамералізму в парламентах країн Центрально-Східної Європи є надзвичайно актуальним у сучасних умовах, коли держави цього регіону стикаються із численними викликами, пов'язаними з демократизацією, інтеграцією до європейських і трансатлантичних структур, збереженням суверенітету, а також забезпеченням ефективності державного управління. Окремі аспекти бікамералізму порушували у своїх наукових працях такі вчені: Т. А. Француз-Яковець, О. А. Фісун, О. В. Павлишин, М. Ю. Дурдинець, А. І. Ірклієнко та ін. Бікамералізм має глибокі історичні корені в країнах Центрально-Східної Європи, де роль верхніх палат формувалася під впливом аристократичних традицій, федеративних структур і потреб регіонального представництва. Дослідження історичного контексту допомагає зрозуміти сучасну специфіку та унікальні риси парламентських систем регіону. Після розпаду соціалістичних режимів країни регіону пройшли етапи політичних реформ, зокрема перегляд парламентських структур. У цьому контексті бікамералізм є важливим елементом у забезпеченні балансу між різними рівнями влади, регіонами та групами інтересів. Членство в Європейському Союзі або прагнення до нього посилює значення двопалатних парламентів як інструменту представництва регіональних інтересів та збереження національної ідентичності в умовах наднаціональних процесів ухвалення рішень. Роль верхніх палат стає важливою в забезпеченні стабільності політичної системи та запобіганні концентрації влади. У багатьох країнах регіону тривають реформи, спрямовані на посилення регіонального самоврядування, що вимагає адекватного представництва інтересів регіонів у законодавчому процесі. У деяких державах спостерігається тенденція до ослаблення демократичних інститутів, і бікамералізм може слугувати бар'єром проти зловживання владою. З огляду на глобальні виклики,

як-от економічна нестабільність, міграція, безпекові загрози, двопалатна структура парламентів може відігравати ключову роль у забезпеченні стабільності, урахуванні різних інтересів та ефективному ухваленні законодавчих рішень. Дослідження бікамералізму в країнах Центрально-Східної Європи дає змогу не лише зрозуміти специфіку функціонування цих інститутів, а й оцінити їх ефективність у контексті сучасних політичних, соціальних та економічних трансформацій. Це сприяє формуванню рекомендацій для вдосконалення парламентських систем як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Матеріал і методи дослідження. У процесі дослідження використано комплексний підхід, що містить теоретико-методологічні та емпіричні методи для аналізу багаторівневого феномену бікамералізму. Системний підхід розглядає бікамералізм як складову частину політичної системи держав, ураховуючи її зв'язки з іншими інститутами влади. Метод сценарного прогнозування використано для формування можливих варіантів розвитку бікамералізму в умовах сучасних політичних та соціально-економічних викликів. Порівняльно-історичний метод дає змогу дослідити історичні традиції бікамералізму в парламентах Центрально-Східної Європи, починаючи з моменту формування перших двопалатних законодавчих органів. Інституційний аналіз використано для оцінки функціонування бікамералізму як політичного інституту в сучасних умовах. **Мета статті** – дослідити бікамералізм у парламентах Центрально-Східної Європи, його історичні традиції, сучасні виклики та перспективи розвитку.

Результати та обговорення. Бікамералізм – система, у якій законодавчий орган складається з двох палат або камер, може значно впливати на процес ухвалення законів та формування політичних рішень [5, с. 35]. Бікамералізм у загальному розумінні є складною системою розподілу владних повноважень у державі, заснованою на принципах народного представництва. Ця модель функціонує через механізми виборчих процесів, структурно-функціональні зв'язки в парламенті та співпрацю з главою держави й іншими гілками влади [1, с. 172]. Двопалатний парламент, з одного боку, сприяє децентралізації влади, що відображається у варіативності його двопалатної структури. З іншого – така форма організації гарантує подвійну легітимність рішень парламенту і самого представницького органу. Так, бікамералізм є ключовим елементом конституційної демократії [3, с. 180].

Бікамералізм виникає як результат еволюції правової свідомості в бік демократизації політико-правової системи [7, с. 59]. Двопалатний парламент ефективно функціонує в країнах із високим рівнем політичної культури та сформованою правовою свідомістю. Основними чинниками, які впливають на трансформацію парламентської структури, є різнопланові завдання та функції, що визначають його як центр законотворчої діяльності та інститут, відповідальний за формування державної стратегії розвитку. Запровадження двопалатної системи забезпечує баланс сил усередині парламенту, гармонізує представницькі функції кожної палати й сприяє підвищенню рівня правової компетентності в законотворчому процесі [4, с. 62]. Бікамеральна структура парламенту є ефективним механізмом для встановлення та підтримання соціальної рівноваги в суспільстві. Порівняно з однопалатними парламентами, які переважно притаманні меншим, більш гомогенним та централізованим країнам, двопалатні структури демонструють свою ефективність у країнах з багатошаровим суспільством та складною федеративною структурою. У таких суспільствах типовою є наявність різноманітних внутрішніх розбіжностей: геополітичних, культурних, ментальних, економічних, виборчих тощо, які породжують ситуацію, де суспільство існує у формі різних соціально-політичних або етнічних сегментів, не завжди консолідованих між собою [2].

Бікамералізм у Центрально-Східній Європі має глибокі історичні традиції, які беруть початок у середньовічній Європі. Одним із перших прикладів стала діяльність станово-представницьких органів, як-от сейм у Речі Посполитій. У таких органах зосереджувалася влада, поділена між дворянством, духовенством і містами. Ці моделі стали основою для подальшого

розвитку двопалатних парламентів, у яких були представлені різні соціальні групи. Уже на цьому етапі бікамералізм проявлявся як засіб врівноваження інтересів та уникнення концентрації влади в руках однієї групи.

У XIX столітті з поширенням ідей конституціоналізму й демократичних реформ багато країн Центрально-Східної Європи почали впроваджувати сучасні форми бікамералізму. Зокрема, Австро-Угорська імперія запровадила двопалатний рейхсрат, який містив палати, що представляли інтереси різних регіонів і національностей. Подібні приклади також спостерігалися в Чехії, Польщі та Угорщині. Бікамералізм став важливим інструментом забезпечення рівноваги між центральною владою й автономними регіонами, а також гарантував участь національних меншин у політичному процесі [10].

Сьогодні історичні традиції бікамералізму продовжують впливати на структуру парламентів Центрально-Східної Європи. У багатьох країнах регіону двопалатна система залишається невід'ємною частиною державного устрою, забезпечуючи врахування історичних, етнічних і культурних особливостей. Наприклад, у Польщі, Чехії та Румунії другі палати парламентів успадкували функції представництва регіональних інтересів, що було закладено ще в епоху станових сеймів і рейхсрату. Так, історичний досвід сприяв формуванню ефективних механізмів балансування влади, які досі зберігають свою актуальність.

Бікамералізм у парламентах Центрально-Східної Європи стикається з низкою сучасних викликів, які зумовлені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами. Одним із ключових викликів є необхідність адаптації парламентських структур до швидких змін у суспільстві, зокрема, до цифровізації, глобалізації та зростання запиту на прозорість і підзвітність. Крім того, політична поляризація і нестабільність часто створюють напруження між палатами, що може сповільнювати процес ухвалення рішень. Іншим важливим аспектом є збереження демократичних принципів у контексті поширення популізму, який впливає на представницьку функцію парламенту.

Основні виклики бікамералізму в парламентах Центрально-Східної Європи:

1. Політична поляризація та конфлікти між палатами:
 - зростання політичного напруження між різними політичними силами;
 - неефективна координація між палатами, що ускладнює ухвалення рішень.
2. Слабка правова культура та демократичні традиції:
 - нерівномірний розвиток правової свідомості серед населення;
 - недостатня прозорість діяльності парламентів.
3. Популізм та зростання авторитарних тенденцій:
 - використання другої палати для блокування реформ або маніпуляцій у політичних інтересах;
 - зменшення ролі парламенту через концентрацію влади в інших інституціях.
4. Регіональні та соціальні нерівності:
 - невідповідність у представленні інтересів регіонів у другій палаті;
 - труднощі в досягненні консенсусу щодо національних питань.
5. Вплив зовнішніх факторів:
 - тиск міжнародних організацій щодо реформування парламентських систем;
 - виклики, пов'язані з інтеграцією до Європейського Союзу, які вимагають адаптації парламентських структур.
6. Інституційна неефективність:
 - затягування законотворчих процесів через подвійний розгляд законопроектів;
 - відсутність чіткого розподілу повноважень між палатами.
7. Довіра до парламенту:
 - низький рівень суспільної довіри до представницьких інститутів;

– критика громадськістю ролі другої палати як надлишкової структури [8].

Попри виклики, бікамералізм продовжує демонструвати свої переваги в забезпеченні балансу між різними інтересами суспільства. Двопалатні парламенти дають змогу краще враховувати регіональні та соціальні потреби, забезпечуючи більш справедливий розподіл владних повноважень. У країнах Центрально-Східної Європи така модель стає важливим інструментом для збереження територіальної єдності, особливо в умовах етнічного й культурного різноманіття. Також другі палати відіграють ключову роль у вдосконаленні законотворчого процесу, забезпечуючи додатковий рівень перевірки й експертизи законодавчих ініціатив [6, с. 178].

Перспективи розвитку бікамералізму в Центрально-Східній Європі пов'язані з подальшим удосконаленням інституційної взаємодії між палатами та їх адаптацією до нових викликів. Інновації в управлінні, інтеграція цифрових технологій і вдосконалення процедур законотворення можуть значно підвищити ефективність парламентської роботи. Крім того, важливою перспективою є зміцнення міжнародної співпраці, що сприятиме гармонізації демократичних стандартів у регіоні. Успішний розвиток двопалатної системи залежить від політичної волі, суспільної підтримки та готовності до реформ [9].

Висновки. Отже, двопалатні парламенти в країнах Центрально-Східної Європи мають глибокі історичні корені, які сформувалися під впливом соціальних, політичних і культурних факторів. Верхні палати традиційно виконували функцію стримувань і противаг, забезпечуючи представництво інтересів аристократії, регіонів чи соціальних груп. Бікамералізм є ключовим елементом стабільності політичних систем країн регіону. Верхні палати виконують важливі функції в ухваленні законів, регулюванні взаємодії між різними рівнями влади та запобіганні політичній монополії. Серед актуальних проблем виокремлюють: політичну поляризацію, що ускладнює ефективне функціонування парламентів; реформи децентралізації, які вимагають переформатування ролі верхніх палат; загрози авторитаризму, що ставлять під сумнів роль парламентів як демократичних інститутів. Процеси європейської інтеграції сприяли трансформації парламентських систем, посиливши роль бікамералізму як механізму представництва регіональних і національних інтересів у контексті наднаціональних викликів. Подальший розвиток бікамералізму в регіоні залежить від здатності парламентів адаптувати свої функції до нових реалій, зокрема через впровадження інституційних реформ, спрямованих на підвищення їх ефективності. Так, бікамералізм, попри труднощі, залишається важливим механізмом демократичної стійкості, забезпечуючи баланс інтересів, запобігаючи політичній монополізації та сприяючи ефективному законотворчому процесу в Центрально-Східній Європі.

Література:

1. Азаренко Т. Парламентський бікамералізм та адміністративно-територіальна реформа. Конституційне право. 2020. № 11. С. 171–174.
2. Довгострокові ефекти впровадження бікамералізму в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-11/bikameralizm-8b177.pdf> (дата звернення: 09.01.2025)
3. Ірклієнко А. І. Бікамералізм в умовах формування конституційної демократії : дис. ... докт. філос. за спеціальністю 081 «Право». Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ. 2021. 212 с.
4. Павлишин О. В. Дурдинець М. Ю. Двопалатний парламент як форма демократичної влади в Україні: історико-правовий аналіз і перспективи. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 1 (17). С. 60–66.
5. Фісун О. А. Двопалатний парламент: світовий досвід та українські реалії: монографія. Харків : Золоті сторінки. 2008. 200 с.
6. Француз-Яковець Т. А. Конституційні основи бікамералізму в сучасних державах Європи: порівняльний аспект : монографія. Київ. 2018. 818 с.

7. Llanos M., Nolte D. Bicameralism in the Americas: Around the Extremes of Symmetry and Incongruence. *The Journal of Legislative Studies*. 2003. Vol. 9. № 3. P. 54–86.
8. Bicameral system. Definition, Legislature, & Example. URL: <https://www.britannica.com/topic/bicameral-system> (дата звернення: 09.01.2025)
9. Bicameralism – an overview. ScienceDirect Topics. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/bicameralism> (дата звернення: 09.01.2025)
10. Bicameralism in Stable Democracies – Political Science. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/abstract/document/obo-9780199756223/obo-9780199756223-0003.xml> (дата звернення: 09.01.2025)

References:

1. Azarenko, T. (2020). *Parlamentskyi bikameralizm ta administratyvno-terytorialna reforma* [Parliamentary Bicameralism and Administrative-Territorial Reform]. *Constitutional Law*. №. 11. P. 171–174.
2. Dvogostrokovi efekty vprovadzhennia bikameralizmu v Ukraini [Long-term Effects of Implementing Bicameralism in Ukraine]. Retrieved from <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2011-11/bikameralizm-8b177.pdf> (accessed: 09.01.2025).
3. Irkliencko, A. I. (2021). *Bikameralizm v umovakh formuvannia konstytusiinoi demokratii*. [Bicameralism in the Context of the Formation of Constitutional Democracy]. Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in Specialty 081 “Law”. Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv. 2021. 212 p.
4. Pavlyshyn, O. V., & Durdynets, M. Yu. (2019). *Bicameral Parliament as a Form of Democratic Power in Ukraine: Historical and Legal Analysis and Prospects*. [Dvopalatnyi parlament yak forma demokratychnoi vlady v Ukraini: istoryko-pravovyi analiz i perspektyvy]. *Philosophical and Methodological Problems of Law*. №. 1 (17). P. 60–66.
5. Fisun, O. A. (2008). *Bicameral Parliament: Global Experience and Ukrainian Realities: Monograph*. [Dvopalatnyi parlament: svitovyi dosvid ta ukrainski realii: Monohrafiia]. Kharkiv: Golden Pages. 200 p.
6. Frantsuz-Yakovets, T. A. (2018). *Constitutional Foundations of Bicameralism in Modern European States: Comparative Aspect: Monograph*. [Konstytusiini osnovy bikameralizmu v suchasnykh derzhavakh Yevropy: porivnialnyi aspekt: Monohrafiia]. Kyiv. 818 p.
7. Llanos, M., & Nolte, D. (2003). Bicameralism in the Americas: Around the Extremes of Symmetry and Incongruence. *The Journal of Legislative Studies*. Vol. 9. No. 3. P. 54–86.
8. Bicameral System. Definition, Legislature, & Example. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/bicameral-system> (accessed: 09.01.2025).
9. Bicameralism – an Overview. ScienceDirect Topics. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/bicameralism> (accessed: 09.01.2025).
10. Bicameralism in Stable Democracies – Political Science. URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/abstract/document/obo-9780199756223/obo-9780199756223-0003.xml> (accessed: 09.01.2025).

Vitalii Slyvka. Bicameralism in the Parliaments of Central and Eastern Europe: Historical Traditions, Contemporary Challenges, and Development Prospects

The article analyzes bicameralism in the parliaments of Central and Eastern Europe, focusing on its historical traditions, contemporary challenges, and development prospects. The genesis of bicameral parliaments in the region is studied with particular emphasis on their formation under the influence of social, political, and cultural factors. The role of upper chambers in ensuring representation of regional, social, and political interests, as well as in preventing power concentration in transitional political systems, is highlighted. The article employs a comprehensive approach that combines comparative historical analysis, institutional methodology, and scenario forecasting. The primary functions of upper chambers, their interaction with lower chambers and the executive branch, and the influence of European integration processes on the transformation of bicameralism are examined. Particular attention is given to contemporary challenges such as political polarization, decentralization reforms, threats of authoritarianism, and the need to ensure democratic resilience. The author analyzes key aspects of bicameralism in countries like Poland, the Czech Republic, Hungary, and Romania, offering recommendations for improving the effectiveness of parliamentary systems

in the region. The research demonstrates that despite the difficulties, bicameralism remains a crucial element of political stability, maintaining a balance of interests, and enhancing the quality of the legislative process in Central and Eastern Europe.

Key words: *bicameralism, theoretical aspects of bicameralism, bicameral parliament, bicameral system, bicameralism prospects, history of bicameralism, bicameralism in CEE countries, origins of bicameralism.*

Відомості про автора:

Сливка Віталій – аспірант факультету суспільних наук,
кафедри політології і державного управління,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет».